



THEMA 1: Het waardendebat

Studiehulp

Augustinus (354-430 n. Chr.)

Het Christendom tussen vervolging, Romeinse staatsgodsdienst en cultiverende kracht.

Zoals wij weten gebeurde dat, wat Cicero vreesde. Tijdens de Romeinse keizertijd waren er heersers die in hun ambt of in hun militaire macht de enige bron van het recht zagen, wat door hun onderdanen vaak als onrecht en willekeur ervaren werd. In deze situatie moest dat wat het christendom leerde voor de onderdrukten als troost, maar voor de Romeinse staatsmacht als provocatie gezien worden. De vervolging van christenen was de laatste poging van de Romeinse keizers hun absolute machtsaanspraak voor het hele volk te demonstreren. Maar het jonge christendom toonde zich de sterkste morele kracht voor het samenleven van verschillende socialen lagen en volkeren. Toen de Romeinse keizer Constantijn dat inzag, verleende hij de christenen in het jaar 313 dezelfde positie als de Romeinse godsdienst. In 391 verklaarde de Romeinse keizer Theodosius I het christendom zelfs tot staatsgodsdienst en verbood alle heidense erediensten. Enkele tientallen jaren later ging het Romeinse rijk onder de storm van de volksverhuizing ten onder.

In deze tijd schreef Augustinus zijn werk over de godsstaat. Aanvankelijk wilde hij daarmee alleen het verwijt ontkrachten dat de christenen de oude deugden van de Romeinen ondergraven en daarmee het geloof aan de Romeinse goden in gevaar gebracht zouden hebben. Daardoor zou de Romeinse staat na meer dan 1000 jaar bestaan zwak geworden en ineengestort zijn. Maar dit pleidooi werd een staatsfilosofisch werk dat tot op de dag van vandaag invloed heeft en het christendom van het lot van de Romeinse staat scheidde waarmee het anders eenvoudigweg had kunnen ondergaan.

Voor Augustinus leeft de mens in twee staten. De ene noemt hij de wereldse staat, zij het in de vorm van de Romeinse of van een andere, dat is voor hem zonder grote betekenis, daar de mens op aarde slechts op doortocht is, op weg naar een andere staat van zuiver transcendente natuur, die hij godsstaat noemt. (T 1/12)

Zin en doel van de staat, welke waarden zijn de belangrijkste?

De wereldse staat moet rechtvaardigheid brengen en de vrede dienen, dat betekent een wereldorde waarin aan ieder de plaats toegewezen wordt die hem toekomt. Daarbij mag echter niet verhinderd worden dat men de christelijke religie aanhangt, want die leidt de mens naar het rijk van de ware vrede in de Godsstaat in het hiernamaals. De wereldse staat wordt als het ware de plaats waar de mens zich voorbereidt op het eeuwige leven in de Godsstaat. Van deze christelijk doordrenkte voorbereiding profiteert natuurlijk ook reeds de wereldse staat, die als concrete, d.w.z. territoriale existentie voor Augustinus op de tweede plaats komt, omdat alleen de vrede in het hiernamaals bepalend is voor het leven van de mens. (T 1/13)

Welke verhouding bestaat er tussen de wereldse en de hemelse staat?

Omdat de eeuwige vrede in het hiernamaals voor Augustinus het belangrijkste is, staat hij op voor alle mogelijke vormen van de aardse samenleving. Dat bevorderde weliswaar in de daarop volgende eeuwen het overlevingsvermogen van het christendom, liet echter het concrete meewerken van de mensen aan de staatskundige gezag in het onzekere. (T 1/14)

- In tegenstelling tot het cyclische verloop van de geschiedenis waarvan men in de antieken uitging en die tot op de dag van vandaag in Azië een bepaalde rol speelt, ontwikkelde Augustinus een lineaire voorstelling volgens een goddelijk heilsplan dat de gebeurtenissen op aarde aan het einde der tijden in het laatste oordeel laat uitmonden. In gesecculariseerde vorm bleef deze gedachte ook via Hegel en Marx tot in de tegenwoordige tijd zijn geldigheid houden.
In het kader van de debatten over waarden en normen heeft de grondgedachte van een lineair verloop van de geschiedenis eveneens consequenties, doordat men van vooruitgang of achteruitgang in de ontwikkeling van waarden en concrete rechten en plichten kan spreken.
- De scheiding van de christelijke religie van de Romeinse staat en het principieel open staan naar de meest uiteenlopende vormen van politieke heerschappij en macht is een prestatie van Augustinus die het christendom tot op de dag van vandaag de ruimte gegeven heeft een flexibele houding ten opzichte van wereldse politieke structuren aan te nemen. De wordt vooral duidelijk wanneer men bedenkt welke problemen de Islam tot nu toe met de relatie van gezag en religie heeft.
- Het lukte Augustinus, in zijn jonge jaren leraar voor Latijnse retorica, ook de antieke filosofie en wetenschap als het ware als propedeuse bij de christelijke theologie te betrekken, zodat het erfgoed van de antieken gedurende de Middeleeuwen in de kloosters ijverig bestudeerd werd. Het Westerse christelijke denken beschikte zo over de twee hoogst ontwikkelde talen van de oudheid – Grieks en Latijn – en dat onafhankelijk van een bepaald volk als spraakdrager. Wat dat betekende beseft men eerst wanneer men bedenkt welke grote problemen de Moslims hadden met het Koran-Arabisch, om de moderne wereld sinds de 18^e eeuw te begrijpen, wat in veel gevallen tot op de dag van vandaag nog het geval is.